INGLIZ TILIDAGI OT SPORTI TERMINLARINI O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHDA LINGVOMADANIY LAKUNALAR

Abdinazarov Uktam
Termez iqtisodiyot va servis universiteti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v b dotsent
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8592-2853
E-mail: uktambekst@gmail.com

Qabul qilindi: 16.10.2026
Ko'rib chiqildi: 17.10.2026
Tasdiqlandi: 19.10.2026

Kalit so'zlar: ot sporti, lingvomadaniy lakuna, tarjima, terminologiya, ingliz tili, o'zbek tili, milliy-madaniy xususiyat, tavsifiy tarjima, ekvivalentlik.

Annotatsiya. Mazkur tezisda ingliz tilidagi ot sporti terminlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan lingvomadaniy lakunalar, ularning semantik va madaniy xususiyatlari hamda tarjimada bartaraf etish usullari tahlil qilinadi. Ot sportiga oid terminlarning shakllanishida tarixiy an'analar, milliy qadriyatlar va sport madaniyatining o'rni yoritiladi. Shuningdek, terminlarni tarjima qilishda transliteratsiya, tavsifiy tarjima, funksional muqobillik va izohlash usullaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kirish. Globallashuv jarayonida xalqaro sport aloqalarining rivojlanishi turli tillardagi sport terminologiyasini o'rganish va ularni o'zaro muvofiq tarjima qilish zaruratini kuchaytirmoqda. Ayniqsa, ot sportiga oid terminlar nafaqat muayyan harakatlar, jihozlar va musobaqa qoidalarini, balki xalqlarning tarixiy tajribasi, turmush tarzi va madaniy qadriyatlarini ham aks ettiradi. Shu sababli ingliz tilidagi ot sporti terminlarini o'zbek tiliga tarjima qilishda faqat lug'aviy ma'noni aniqlash bilan cheklanib qolmasdan, ularning ortida turgan lingvomadaniy mazmunni ham hisobga olish lozim.

Lingvomadaniy lakuna — bir til va madaniyatda mavjud bo'lgan tushuncha, hodisa yoki ma'no boshqa til va madaniyatda aynan mos birlik orqali ifodalanmasligi yoki uning mazmuni to'liq anglashilmasligi bilan bog'liq hodisadir. Bunday lakunalar tarjima jarayonida terminning ma'nosini tushunish, unga muqobil tanlash va milliy-madaniy mazmunni saqlash bilan bog'liq qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Ingliz tilidagi *dressage, eventing, show jumping* kabi terminlar xalqaro ot sportining muayyan yo'nalishlarini ifodalasa, o'zbek tilidagi *ko'pkari, uloq, chavandozlik* kabi birliklar milliy ot sporti an'analari bilan chambarchas bog'liq.

Ushbu birliklar o‘rtasidagi madaniy va semantik farqlarni aniqlash tarjimashunoslikning muhim vazifalaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tilidagi ot sporti terminlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan lingvomadaniy lakunalarning xususiyatlarini aniqlash hamda ularni tarjimada ifodalashning samarali usullarini yoritish. Tadqiqot metodlari: tavsifiy, qiyosiy-semantik, lingvomadaniy tahlil va tarjima transformatsiyalarini tahlil qilish usullari.

Asosiy qism. Til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik terminologik tizimda ham namoyon bo‘ladi. Har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, geografik muhiti va ijtimoiy hayoti muayyan kasbiy hamda madaniy tushunchalarning shakllanishiga ta’sir ko‘rsatadi. Natijada ayrim tushunchalar bir tilda maxsus termin bilan ifodalansa, boshqa tilda ular kengroq ma’noli so‘z, izohli birikma yoki tavsifiy ifoda orqali beriladi.

Ot sporti terminologiyasida lingvomadaniy lakunalar, asosan, uch ko‘rinishda namoyon bo‘ladi. Birinchisi, muayyan sport turining o‘ziga xos qoidalari va amaliyotini ifodalovchi tushunchalarning boshqa madaniyatda aynan mos shaklda mavjud emasligidir. Ikkinchisi, terminning lug‘aviy ma’nosi tarjima qilinsa-da, uning tarixiy yoki madaniy mazmuni to‘liq aks etmasligidir. Uchinchisi, bir tildagi terminning boshqa tilda mavjud bo‘lgan so‘z bilan yuzaki o‘xshashligi sababli noto‘g‘ri muqobil tanlanishidir. Masalan, ingliz tilidagi *eventing* atamasi ot sportining bir nechta sinov turini birlashtiruvchi musobaqa yo‘nalishini bildiradi. Uni shunchaki “ot musobaqasi” deb tarjima qilish terminning maxsus mazmunini toraytirib yuboradi. Shu sababli “ot sporti ko‘pkurashi” kabi izohli muqobilni qo‘llash yoki dastlabki qo‘llanishda inglizcha terminni saqlab, uning mazmunini tushuntirish maqsadga muvofiq.

Ingliz tilidagi ot sporti terminlarida uchraydigan lingvomadaniy lakunalar. Ingliz tilidagi ot sporti terminlarining ayrimlari xalqaro sport amaliyotida shakllangan bo‘lsa, boshqalari muayyan musobaqa turi, texnik harakat yoki tarixiy an’anani ifodalaydi. Ularni o‘zbek tiliga tarjima qilishda terminning sport qoidalaridagi aniq mazmuni va o‘zbek tilida qabul qilingan qo‘llanishini hisobga olish kerak. Masalan, *jockey* va *rider* birliklari o‘rtasidagi farqni hisobga olish zarur. *Rider* umumiy ma’noda ot minuvchi yoki chavandozni bildirishi mumkin, *jockey* esa, ayniqsa, ot poygalarida qatnashuvchi maxsus chavandozga nisbatan ishlatiladi. Har ikkala birlikni bir xil “chavandoz” so‘zi bilan tarjima qilish ayrim matnlarda kasbiy farqni yo‘qotishi mumkin.

O‘zbek milliy ot sporti terminlari bilan madaniy tafovutlar. O‘zbek tilidagi ot sporti terminologiyasi xalqning tarixiy turmush tarzi, an’analari va milliy o‘yinlari bilan chambarchas bog‘liq. *Ko‘pkari, uloq, chavandoz, otboqar* kabi birliklar nafaqat ot bilan bog‘liq faoliyatni, balki muayyan madaniy tajribani ham ifodalaydi. Masalan, *ko‘pkari* terminini ingliz tiliga tarjima qilishda uni *polo* deb berish to‘g‘ri emas, chunki bu ikki sport turining qoidalari, jihozlari va o‘yin jarayoni bir xil emas. Ingliz tilidagi matnda *ko‘pkari* nomini saqlab, “an’anaviy Markaziy Osiyo ot sporti

o‘yini” kabi qisqa izoh berish mumkin. Bu usul milliy tushunchaning o‘ziga xosligini saqlashga yordam beradi. Xuddi shuningdek, ingliz tilidagi *dressage* terminini o‘zbek tilidagi *chavandozlik* bilan to‘liq tenglashtirib bo‘lmaydi. Chavandozlik kengroq tushuncha bo‘lib, ot minish va uni boshqarish mahoratining turli ko‘rinishlarini qamrab oladi. *Dressage* esa xalqaro ot sportida alohida qoidalar va baholash mezonlariga ega bo‘lgan yo‘nalishdir. Demak, lingvomadaniy lakunalarni bartaraf etishda tashqi o‘xshashlikka asoslangan tarjimadan qochish, terminning mazmuniy chegaralarini va madaniy kontekstini hisobga olish lozim.

Lingvomadaniy lakunalarni tarjimada bartaraf etish usullari. Ingliz tilidagi ot sporti terminlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda quyidagi usullardan foydalanish mumkin:

1. Tavsifiy tarjima. Termin ifodalagan tushuncha o‘zbek tilida bitta so‘z bilan aniq ifodalanmasa, uning mazmuni qisqa izoh orqali beriladi. Masalan, *eventing* — “bir nechta sinov turini o‘z ichiga oluvchi ot sporti ko‘pkurashi”.

2. O‘zlashgan terminni qo‘llash. Xalqaro musobaqalarda barqaror ishlatiladigan *dressage* singari terminlarning o‘zbekcha matndagi shakli soha amaliyotiga muvofiq tanlanishi mumkin. Birinchi qo‘llanishda uning mazmunini izohlash o‘quvchi uchun tushunarlilikni oshiradi.

3. Transliteratsiya yoki transkripsiya. Milliy sport turining nomi boshqa tilda tayyor muqobilga ega bo‘lmasa, uning nomini saqlash mumkin. Masalan, *ko‘pkari* terminini inglizcha matnda *kupkari* yoki *kok-boru* shaklida berish tanlangan standart va matn maqsadiga bog‘liq. Bunda turli shakllarni izohsiz aralashtirmaslik lozim.

4. Funksional muqobillik. Terminning asosiy vazifasi yoki sportdagi rolini saqlaydigan muqobil tanlanadi. Masalan, *show jumping* uchun “to‘siqlardan sakrash” ifodasi terminning sport yo‘nalishini yetarli darajada aks ettiradi.

5. Kontekstual tarjima. Termin muayyan jumla, qoida yoki musobaqa tavsifida qanday ma’no anglatishiga qarab tarjima qilinadi. Bu usul ko‘p ma’noli yoki keng semantik doiraga ega birliklar uchun ayniqsa muhimdir.

Tarjima usulini tanlashda matnning turi ham hisobga olinishi zarur. Ilmiy maqolada terminning aniq ta’rifi va izohi ustuvor bo‘lsa, ommabop matnda o‘quvchi uchun tushunarliroq ifoda tanlanishi mumkin. Rasmiy sport qoidalarida esa tegishli federatsiya terminologiyasi va belgilangan ta’riflarga rioya qilish muhim hisoblanadi.

Lingvomadaniy tahlilning ilmiy-amaliy ahamiyati. Ot sporti terminlaridagi lingvomadaniy lakunalarni aniqlash tarjima sifatini oshirish bilan birga, ikki xalqning sportga oid tushunchalari o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni aniqlashga ham yordam beradi. Bunday tadqiqotlar ikki tilli sohaviy lug‘atlar tuzish, sport hujjatlarini tarjima qilish, xalqaro musobaqalarga oid materiallarni tayyorlash va sport terminologiyasini standartlashtirishda qo‘llanishi mumkin. Bundan tashqari, ingliz va o‘zbek tillaridagi ot sporti terminlarini qiyoslash orqali tarjimonlar uchun termin tanlash mezonlarini ishlab chiqish mumkin. Buning uchun terminning

lug‘aviy ma’nosi, sportdagi vazifasi, madaniy mazmuni, rasmiy qo‘llanishi va o‘zbek tilidagi mavjud muqobillari birgalikda o‘rganilishi lozim.

Xulosa. Ingliz tilidagi ot sporti terminlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda lingvomadaniy lakunalar terminlarning tarixiy shakllanishi, sport qoidalari, milliy an’analar va tushunchalarning ikki tilda turlicha ifodalanishi bilan bog‘liq. Bunday lakunalar tarjimada to‘g‘ridan-to‘g‘ri muqobil topishning qiyinlashishi, terminning mazmuni torayishi yoki uning madaniy xususiyatlari yo‘qolishiga olib kelishi mumkin. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, *dressage, eventing, jockey* va *tack* kabi terminlarni tarjima qilishda ularning maxsus sport mazmunini hisobga olish muhim. Shu bilan birga, *ko‘pkari* kabi o‘zbek milliy sport terminlarini boshqa tillarga tarjima qilishda milliy nomni saqlash va zarur izoh berish maqsadga muvofiqdir. Lingvomadaniy lakunalarni bartaraf etishda tavsifiy tarjima, o‘zlashgan terminlardan foydalanish, transliteratsiya, funksional muqobillik va kontekstual tarjima usullari samarali vositalar hisoblanadi. Tarjima jarayonida ushbu usullarni to‘g‘ri tanlash terminologik aniqlikni oshirish, milliy-madaniy mazmunni saqlash va xalqaro sport muloqotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker M., Saldanha G. (eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed. London: Routledge, 2009.
2. Cabré M. T. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999.
3. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
4. International Federation for Equestrian Sports (FEI). *Rules and Regulations*. Rasmiy ot sporti qoidalari va tegishli terminologik materiallar.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2006–2008.